

MILAN MOGUŠ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11, HR-10000 Zagreb

MOJ PROFESOR MATE HRASTE

Ovaj naslov znači samo, jedino i jednostavno – dok sam bio studentom profesor mi je Mate Hraste bio profesorom. Radi se dakle ponajvećma o mojim uspomenama na svoga učitelja, na profesora Hrastu, uspomenama koje, doduše, jesu vezane uz naslov referata, ali kojih, čini mi se, nema u enciklopedijama ili drugim djelima koja govore o životnu putu, radu i znanstvenome doprinosu profesora Mate Hraste. Istina je, doduše, da su mi i drugi hrvatski jezikoslovci zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta bili tada profesori, odnosno da je i drugim studentima Mate Hraste bio profesorom. Ali je istina i to da je između moje generacije studenata tadašnje VIII. grupe (za narodni jezik i književnost) i profesora Mate Hraste vladao neki poseban odnos prisnosti. Mi smo, jednostavno, bili “njegovi” studenti, a on nama “naš” profesor. I tako sve četiri studentske godine, dok nismo apsolvirali, da bismo tada baš njega zamolili da se slika zajedno s nama na stepeništu Sveučilišta. Mnogi čuvamo i danas tu sliku kao dragu uspomenu, a nalazi se i u Spomenici Filozofskoga fakulteta.

Nekoliko je razloga bilo za spomenuti prisan odnos. Naime, koliko mi je poznato, doktor filoloških znanosti Mate Hraste došao je na Filozofski fakultet nečkajući se da nakon Drugoga svjetskoga rata bude imenovan docentom jer se već sasvim približio svojoj 50. godini. Tada se smatralo da je dobrano u godinama. Želja mu je bila, kad već – po pozivu – treba promijeniti sredinu i doći iz Siska u Zagreb da dobije nastavničko mjesto na tadašnjoj Pedagoškoj akademiji, a ne na Filozofskome fakultetu. No, potrebe su prevagnule i Mate se Hraste našao na Filozofskome fakultetu, na drugome katu u zgradi Zagrebačkoga sveučilišta. Prvih godinu-dvije novi je docent popunjavao praznine u nastavnome programu zatečenoga stanja, tj. u podjeli na A, B i C-predmet. Tek je moja studentska generacija, tj. ona koji se prije ravno 60 godina upisala na Filozofski fakultet, počela studirati po novome nastavnome planu i programu. Tu je generaciju brucoša preuzeo profesor Mate Hraste i – za razliku od generacije prije nas kao i one poslije nas – predavao joj i

suvremeni jezik, i dijalektologiju i povijest jezika, a mnogima, pa i meni, čak i slovenski jezik (slovensku smo književnost počeli slušati kod profesora Antona Slodnjaka koji je zbog toga dolazio iz Ljubljane). Živjeli smo tako, gotovo svakodnevno, jedni do drugoga.

Predavanja su nam profesora Mate Hraste bila draga. Govorio je jednim laganim tempom koji smo, onako poslijeratno skupljeni zbrda-zdola i neuki, mogli pratiti, razumjeti predmetnu problematiku, pa i, u najvećoj mjeri, korektno zapisati. A znali smo ga gdjekad i zamoliti da nešto ponovi jer nam poneki termin ili primjer nije bio sasvim razumljiv. Bez ikakva prigovora ili promjene tona prema ljutnji udovoljio bi uvijek našoj znatiželji. Znao je zacijelo profesor Mate Hraste gdje nas žulja: naime, udžbenikâ je uopće, a sveučilišnih pogotovo, bilo tada relativno malo. Nekih uopće nije bilo. Zato su naše bilježnice bile pune podataka i u predispitno doba kolale su od ruke do ruke najčešće samo među članovima tada *ad hoc* stvorenih kružoka sa strogom pomnjom da se vrate vlasniku. Samo sam dvije svoje, i to tanje, uspio sačuvati do danas. Na naljepnici obiju napisano je autorovo ime: *prof. Hraste, predavanja*. U jednoj su neke bilješke iz morfologije imenica književnoga jezika, a u drugoj napomene o tzv. kanovačkom naglasku i primjeri tipa *nóga, vóda* (tj. s dugouzlaznim naglaskom na ranijem kratkom vokalu). Sačuvao sam i svoj studentski indeks.

Ispiti su se najčešće trebali polagati prema propisanomu planu i programu. Tako se npr. ispit iz staroslavenskoga jezika polagao nakon prve godine studija kod profesora Josipa Hamma, a poredbena slavenska gramatika nakon druge godine kod prof. Stjepana Ivšića. Međutim, profesor je Mate Hraste, zato što smo njegove kolegije slušali prve tri godine, imao razumijevanja za kraću ili dužu odgodu ispitnoga roka. Kod njega se moglo polagati ispit skoro uvijek, čak i preko ferija, ako je prethodno tako bilo s njime dogovoreno (znam za nekoliko takvih slučajeva i tada, ali i kasnije kad sam mu bio asistentom, odnosno lektorom na Seminaru za strane slaviste u Zadru). Na administrativnu vremensku formalnost u vezi s ispitima nije previše obraćao pozornost, ali na sadržaj ispita jest. Moralo se znati ispredavano gradivo. Nismo svi jednako znali, zato su uostalom i postojale ocjene od *dovoljan* do *odličan*, ali se i za dovoljnu ocjenu moralo dovoljno znati. Pri ocjenjivanju – bilo najnižom bilo najvišom ocjenom – često je pomagala ocjena seminarskoga rada što ga je svaki student morao napisati da bi dobio tzv. drugi profesorov potpis. Za završni, diplomski ispit iz jezika trebalo je pak prethodno napisati i diplomski rad. Osim toga, mogli su se kod profesora Mate Hraste polagati ispiti parcijalno (npr. posebno suvremeni jezik, posebno dijalektologija, posebno povijest jezika), a mogli su se polagati i kumulativno, svi njegovi kolegiji odjednom, pa je ispitivanje tada, dakako, duže potrajalo. Danas ne znam pravi razlog zašto

sam se odlučio polagati kumulativni ispit, ali se sjećam teksta na kojemu me je profesor Mate Hraste proispitao uzduž i poprijeko. To je bio tekst jedne pjesme slovenskoga pjesnika Otona Županciča:

Mak, mak, mak vrhi gore kima.

Mak, mak, mak rdečo kapo ima.

Ali pored redovitoga studija organiziran je, ako dobro pamtim, na poticaj profesorskoga seniora Stjepana Ivšića, neobvezatni dijalektološki tečaj za studente tadašnje VIII. (jugoslavističke) i IX. (rusko-slavističke) studijske grupe. Uz nekolicinu drugih studenata spomenutih dviju grupa priključio sam se tomu tečaju i slušao posebna predavanja iz dijalektološke teorije i hrvatske tronarječne prakse profesorâ poput Stjepana Ivšića, Mate Hraste, Josipa Hamma, Mirka Deanovića i nekih drugih. Glavna je tema predavanjâ i vježbi bila ipak akcentuacija, ono dakle što je već Bartol Kašić nekoliko stoljeća ranije u svojoj gramatici smatrao važnim, ističući da je naglasak u svakome jezičnom sustavu “*quasi anima vocis*”. Tko iole pozna znanstveni doprinos profesora Stjepana Ivšića, zasigurno zna da je, tamo od njegova *Priloga za slavenski akcenat* (1911.) do npr. *Jeziika Hrvata kajkavaca* (1936.), akcenatska problematika zauzimala prvorazredno mjesto. Jednako se tako može reći i za ostale naše učitelje dijalektologije, pa – razumije se – i za profesora Hrastu koji je veliku pozornost posvećivao akcentuaciji i ponajviše na osnovi toga prosuđivao koji mjesni govor pripada ili je pripadao kojemu dijalektu odnosno narječju. Osim toga svi su se mogli osvjedočiti kako profesor Hraste izvrsno razlikuje – i izgovorno i čujno – akcenatske nijanse. A imponirao nam je i time što je, iako rođeni čakavac, besprijeckorno govorio književnim naglaskom, ne zanemarujući, kao da ga sada slušam, npr. ni postnaglasnu dužinu u vokativu imenica tipa *mjěšěće*. Na završetku jednosemestralnoga tečaja bili smo osposobljeni za dijalektološki terenski rad jer smo mogli čuti, razumjeti i korektno zapisati tekstove prethodno snimljene na gramofonskim pločama, poput *Žèně se mǎčke bǎjě* i *Žène se mǎčkē bǎjē*. Tako sam, zahvaljujući studiju i stečenu znanju na dijalektološkom tečaju i uz dodatnu stručnu pomoć profesora Mate Hraste, otišao ljeti 1951., još kao student, u rodni Senj popisati pomorske i ribarske nazive prema *Naputku za sakupljanje narodnih pomorskih naziva* što ga je izdao Jadranski institut Akademije, a ljeti 1952. ispitati narodne govore podvelebitskih naseljâ od Senja do Karlobaga (o čemu postoji svjedočanstvo u *Ljetopisu JAZU*, knj. 59.). Istu su ili veoma sličnu sudbinu imali svi tadašnji hrvatski dijalektolozi. Prvi uspjesi u dijalektološkome poslu donijeli su i prve radosti. Otada kroz punih petnaestak godina redovito, a zatim povremeno – koliko su već potrebe iziskivale – krstarilo sam, najprije sâm, a kasnije, u nekoliko mahova, i s profesorom Matom Hrastom, čakavskim terenom. Tako sam postajao dijalektologom; zanimanje mi je postajalo *hobi*.

Iako sam nakon položenih jezičkih predmeta više vremena posvećivao studiju književnosti, ponajviše hrvatske (tzv. stare i nove) uz, dakako, srpsku, slovensku i rusku, veza se s dijalektološkim radom nije nikako smanjivala, čak se, baš na poticaj profesora Mate Hraste, širila na onomastiku, a na poticaj Petra Guberine i na fonetiku (tamo u baraci na početku današnje Zvonimirove ulice). Ipak mi je pri kraju studija, kao apsolventu, najveća briga bila, u želji da diplomiram, studij književnosti. Ali pored gradiva koje je trebalo svladati, studij me je književnosti sve više uvjeravao u istinu, koja se tada nije baš osobito isticala, da su književnost i jezik te književnosti zapravo jedno. To mi je bila možda najveća spoznaja. Zatvoren pismeni ispit (tzv. klauzura) i nekoliko dana zatim uspješno položen usmeni ispit iz hrvatske književnosti kod profesora Antuna Barca značile su završetak moga studija. Tih je dana, pod uredništvom profesora Ljudevita Jonkea, objavljen u časopisu *Jezič* moj prvi filološki članak.

I što sada? Dekretom tadašnjih prosvjetnih vlasti mogao sam biti upućen na bilo koju srednju školu u Hrvatskoj, a smiješilo mi se, već ranije napola dogovoreno, mjesto srednjoškolskoga profesora na Učiteljskoj školi u Slavonskome Brodu. Međutim, moji profesori Mate Hraste i Antun Barac imali su drugačiji plan. Tri-četiri dana pošto sam diplomirao, pozvao me profesor Antun Barac i predložio mi da kao asistent počnem raditi u tada novoosnovanom Odjelu za pomorsku i ribarsku terminologiju u Institutu za jezik ondašnje Akademije. Profesori Mate Hraste i Petar Skok bili su, naime, zadovoljni rezultatima mojih terenskih istraživanja, obavljenima upravo prema već spomenutomu *Naputku* Jadranskoga instituta. Sretan, zbog završenoga studija, otišao sam tada, početkom srpnja 1953. na ferije u Senj, a 1. listopada iste godine nastupio na asistentsku dužnost u Institutu za jezik Akademije. Odjel za pomorsku i ribarsku terminologiju vodio je profesor Blaž Jurišić. Nisam mogao poželjeti boljega čovjeka i stručnjaka. Tek sam kasnije doznao da je iza toga moga dolaska u Akademiju stajao profesor Mate Hraste. Nisam bio ni prvi ni jedini komu je on pružio svoju ruku pomoćnicu. Budući da sam o svome radu u Institutu za jezik već pisao u institutskoj spomenici, posebice o stručnoj i ljudskoj pomoći prof. Blaža Jurišića, ne ću ovdje to ponavljati. Ali ono što jest vezano uz ovo moje izlaganje sastoji se u činjenici da sam na terenska dijalektološka istraživanja i nadalje odlazio u dogovoru s profesorom Matom Hrastom. On mi je najčešće savjetovao kamo da odem i na što da obratim posebnu pozornost. Veza se dakle održavala i dalje.

Pošto je dotadašnji sveučilišni docent Mate Hraste postao profesorom, šireći i učvršćujući studij dijalektologije kao zasebne jezikoslovne discipline na Filozofskome fakultetu, otvorila se nakon nekoliko godina mogućnost da Katedra za dijalektologiju i povijest jezika dobije asistentske pomoćnike. Tako

smo kolega Zvonimir Junković i ja izabrani za asistente na spomenutoj katedri – jedan kajkavolog, drugi čakavolog. Štokavsko se narječje kao zasebni nastavni dijalektološki kolegij tada još nije upisivao, iako je proučavanja pojedinih štokavskih govora, dakako, bilo, a morala su se znati barem najpoznatija djela iz štokavske dijalektologije, npr. iz posavskoga i podravskoga areala.

Koliko god sporo bilo, karta se dijalektološki obrađenih punktova ipak postupno povećavala, spoznaje se širile, a bibliografija rasla. Profesor se Mate Hraste sve više nalazio u ulozi predvodnika. Razumije se da je bar nama, svojim asistentima, ali i drugim bivšim dijalektološkim tečajcima savjetovao da teme za doktorske radnje budu iz dijalektologije. Meni je u neku ruku pala sjekira u med jer moj rodni senjski govor još nije bio znanstveno obrađen. Skupljao sam sustavno podatke, kako je tada bio običaj, svaki sam podatak zabilježio u bilježnicu i na posebnu karticu. Kod kuće se gomilao tzv. radni nered od skupljenih podataka, ali nitko nije smio u to dirati. Završivši, bar u temeljnim obrisima, pojedino poglavlje, zamolio sam profesora Hrastu da to pogleda. On je vrlo rado pregledao svaki moj strojem napisan dio, dao eventualno svoje primjedbe i posao je napredovao. Sve je dobro išlo do akcenatske klasifikacije pojedinih vrsta riječi. E, tu sam naišao na Profesorov otpor jer je želio da akcentuacija bude obrađena, kao kod nekih drugih objavljenih radova prijašnjih dijalektologa, prema broju slogova riječi. Nije pomagalo moje uvjeravanje da npr. imenice *miš* i *prijetelj* pripadaju istoj akcenatskoj grupi nepromijenjena naglasaka na prvome slogu, iako u paradigmi nemaju isti broj slogova. Pošao sam, naime, od spoznaje da u akcenatskoj klasifikaciji postoje samo četiri mogućnosti: 1. isti naglasak na istome slogu, 2. isti naglasak na različitom slogu, 3. različit naglasak na istome slogu i 4. različit naglasak na različitu slogu. Profesor je Mate Hraste ostao pri svome mišljenju uz napomenu da nastavim, ako hoću, obradom naglasne problematike senjskoga govora tako kako mislim, pa ćemo na kraju vidjeti. I nije poanta ovoga eventualnoga nesporazuma u tome da iznesem tko je imao pravo, nego da je profesor Hraste, pročitavši to što je pročitao, ocijenio korektno provedenim postupkom. Štoviše, u izvještaju je Fakultetskomu vijeću baš taj dio ocijenio boljim dijelom disertacije. Takav je, eto, nadasve korektan prema poslu što ga je obavljao, bio moj profesor Mate Hraste. Zato, osim normalne treme i uzbuđenosti, nisam imao nikakva straha kad sam najprije polagao, tada zakonom predviđen, doktorski ispit, a dan nakon toga obranio pred komisijom svoju doktorsku disertaciju. Sve ono što je zatim teklo nastavljalo se normalnim tijekom uzajamnoga poštovanja.

Bile su to godine kad se profesor Mate Hraste, što bi se reklo, razmahao na sve četiri strane. Postavši 1955. godine članom tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (po ondašnjoj nomenklaturi najprije dopisnim, a 1961. i pravim članom), profesor je Hraste zauzimao sve više vodeće

mjesto u hrvatskoj dijalektologiji. Primjerno radin dospijevao je obavljati mnoge dužnosti i na Fakultetu i u Akademiji: s jedne strane, sveučilišni je profesor, osnivatelj i prvi šef Katedre za dijalektologiju i povijest jezika, predstojnik tadašnjega Odsjeka za jugoslavistiku, prodekan i dekan Filozofskoga fakulteta, a, s druge, uvaženi član Akademije čija je prva skrb bila stvarati mogućnosti za proučavanje hrvatskih dijalekata na terenu i, zatim, korektan znanstveni opis svakoga ispitanoga mjesnoga govora. Tih ciljeva radi otvara novo dijalektološko borilište – godine 1956. pojavljuje se prvi svezak nove Akademijine edicije pod nazivom *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Urednik je Mate Hraste. Već su u prvome broju objavljene dvije kapitalne stvari: prvo, monografija *Govor otoka Suska* (Mate Hraste suautor uz Petra Guberinu i Josipa Hamma) i, drugo, Hrastina *Bibliografija radova iz dijalektologije, antropologije, toponomastike i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Prvi prilog ima preko dvije stotine tiskanih stranica većega formata, a drugi preko stotinu. Istodobno potiče mlade da odu u inozemstvo radi znanstvenoga usavršavanja. I sâm sam bio najprije jedan semestar u Münsteru (Westfalia), a zatim dvije godine u Varšavi.

Bile su to godine kad se profesor Mate Hraste svojski umiješao u pojedine ne baš sasvim uvjerljive tvrdnje nekih ranijih dijalektologa koji su istraživali hrvatske dijalekte. Možda je najbolji primjer za to Hrastina rasprava *Govori jugozapadne Istre*, objavljena u 2. svesku *Hrvatskoga dijalektološkoga zbornika*, poučna ne samo kao zbir veoma važnih rezultata do kojih je – na osnovi vlastitoga terenskoga istraživanja – bio došao nego, čak i više, zbog uzorka postupaka u znanstvenoj metodologiji. Imali smo, dakle, od koga učiti. Zato su naši zajednički istraživački dijalektološki boravci na terenu ostali nezaboravni. Opet od Istre koju smo zajedno dobrano prokrstarili, upoznavajući preko Žminja, Roča i Ročkoga Polja dijalektološku šarenilost središnjega i zatim sjeveroistočnoga dijela Istre, ostavljajući još uvijek dovoljno prostora za kasnija, pa i moja sama, istraživanja čakavskih govora tzv. opatijskoga krasa. Slijedila su terenska ispitivanja nekih kvarnerskih otoka, posebice Paga, Oliba, Silbe i Ista gdje nam je, u Olibu na primjer, gotovo dah zastao kad smo čuli I jd. ženskoga roda *svojōv ženōv*. A onda dalje još južnije do sjevernodalmatinskih otoka, kad se parobrodom najčešće počinjalo voziti u sasvim nehumano doba između 3 i 5 sati ujutro, s koferićem u ruci i, bar što se mene tiče, ruksakom na leđima u kojem se nalazio onaj veliki teški zelenkasti *Sabin* magnetofon pun glomazne opreme s vrpčama. Ali unatoč pješačenjima od naselja do naselja i spavanjima obično za stolom kakve gostionice, izloženi i drugim kojekavim teškoćama, nasuprot dakle svemu tomu moj je profesor Mate Hraste bio sjajan učitelj dijalektologije, ali i života. Brižan više za druge negoli za sebe. Pun znanja i istraživačke radoznalosti. Neumorni zapisivač onoga što je na

terenu čuo i kasnije, uz pomoć spomenutoga magnetofona provjeravatelja vlastitih bilježaka. Bilo je to sjajno doba našega druženja, kad smo se jednako veselili svakom novom ispitanom punktu na hrvatskoj dijalektološkoj karti, povećavajući tako broj naselja označavajući ih zvjezdicom.

Ali profesor Mate Hraste nije bio samo moj profesor. Bio je to i mnogima drugima. Uvjeren sam da bi se uspomene i ocjene tih drugih u velikoj mjeri poklapale s mojima. U jednomu sasvim sigurno: profesor se Mate Hraste svojim neumornim radom, onim što nam je ostavio riječju i djelom, vinuo u sam vrh hrvatske, posebice čakavske dijalektologije, neprestance joj šireći obzorja. Stavimo ruku na srce: koliko toga ne bismo proučili ili napisali da nije bilo njegova primjera, njegovih poticaja i njegovih pouka. Stoga najmanje što mu svi na ovome skupu možemo reći jest – hvala Vam, Profesore.

